

Hivatkozás: Gyarmathy É. (2003) Tehetséges tanárok a tehetségekért. Pedagógusképzés, 3-4. sz. 105-112.

Tehetséges tanárok a tehetségért

Gyarmathy Éva

MTA Pszichológiai Intézet
tudományos főmunkatárs

A tehetségek gondozása egyre inkább a mindennapi oktatás részévé kell váljon, különben továbbra is elvész a tehetségeseknek nagyobb hányada. Ha viszont a tehetségek fejlesztésének sokszínű módszerei a mindennapi oktatás részévé válnak, ezzel mind a tehetségek azonosítása, mind a fejlesztés első szintje széles alapokon megvalósulhat az iskolába. Ehhez elsősorban megfelelően képzett tehetséggondozó pedagógusokra van szükség.

Tehetség

A tehetséggondozás feladata, hogy a kiemelkedő teljesítményre képes egyéneket oly módon segítse, hogy képességeiknek megfelelő szintű eredményeket érjenek el, és alkotó egyénekké váljanak. Ehhez egyrészt tudnunk kell, mi a tehetség, másrészt tudnunk kell, mire van szüksége a tehetségeseknek.

Már az első lépésnél szembesül a tehetséggondozás iránt érdeklődő szakember azzal, hogy nincs járt út, nincs biztos megoldás.

"A tehetség olyan valami, amit feltalálunk és nem felfedezünk. Az, aminek egyik vagy másik társadalom akarja hogy legyen, és ezért az egyes társadalmak igénye szerint időről időre változik a fogalom. Ha a tehetség definíciója használható, akkor az kedvező következményekkel jár mind a társadalom, mind az egyén számára. Ha a definíció nem eléggé hasznavehető, akkor értékes tehetségek vesznek el, és kevésbé értékeseknek jut a támogatás, bátorítás. Ezért fontos megértenünk, hogy mit jelent számunkra és mások számára a tehetség fogalma." (Sternberg & Davidson, 1990).

A tehetség tehát kor és kultúrafüggő fogalom, de nyilván meghatározhatóak azok az alapvető jellemzők, amelyek a kiemelkedő alkotáshoz mindenképpen szükségesek.

A tehetség egyik klasszikus leírása a Renzulli-féle (1978) a háromkörös koncepció. A tehetséget jelző három alapvető tulajdonságcsoport azonosítható.

1. Felső átlagot elérő általános intelligencia és speciális képesség.
2. Feladatalkötelezettség.
3. Kreativitás.

Ezeknek a tulajdonságköröknek a találkozása jelzi a tehetséget. Ennek alapján a jövőben kiemelkedő teljesítményre képes gyerekek felismerhetők és speciális programokkal fejleszthetők.

1. ábra Renzulli "háromkörös" modellje

A tehetség három tulajdonságcsoporthoz - átlag feletti képességek, kreativitás és feladatalkötelezettség - interakciójában jelenik meg.

A tehetségek felfedezése, a tehetségidentifikáció talán a legnépszerűbb kutatási téma a világon. Sokféle módszer áll ehhez rendelkezésünkre, számtalan teszt és kérdőív közül válogathatunk. Mindenki szeretné természetesen azt a módszert használni, amellyel minden tehetséget ki tudunk szűrni, és egy tehetségtelen se kerül a programba. Ilyen eljárás azonban nem létezik.

Megint azt kell tehát tapasztalunk, hogy nincs egyetlen biztos módszer, és a kiválogatás komoly szakértelmet kíván. Tapasztalatok szerint a gyerekek feladathelyzetben történő megfigyelése, és minél több adat egybevetése juttat megbízható információkhoz. Az alkotóképesség legbiztosabban az alkotás folyamatában érhető tetten, de a belső erők megjelenéséhez időre és megfelelő képzésre valamint gyakorlatra van szükség. Több szempont figyelembevételével, folyamatos megfigyelés, alkotó munka értékelése és a személyiség megismerése megfelelő kihívást hordozó, sokféle képesség megmutatkozását lehetővé tevő feladatok végzése során lehetséges.

Ezek fényében érthető, hogy a tehetséggondozás modern szemlélete egyre jobban háttérbe szorítja a tehetségek azonosításának kérdését, és a tehetség fejlődéséhez szükséges környezeti tényezők biztosítására teszi a hangsúlyt.

Azért vált szükségessé a szemléletváltás, mert kiderült, hogy a tehetségeseknek csak igen szűk rétegének azonosítása lehetséges megfelelő fejlesztés nélkül, hiszen egyrészt nagyon különböző lehetőségek között fejlődnek a gyerekek, és az eltérő környezeti hatások eltérően hatnak képességeik fejlődésére, másrészt a szabálytalan, kiegyensúlyozatlan képesség-struktúrájú tehetségeket a hagyományos tesztelés, de gyakran tevékenységük megfigyelése által se tudjuk azonosítani.

Mindebből világosan látszik, hogy az azonosítási folyamat legfontosabb faktora a gondozás és így a tehetséggondozó szakember.

A gyerek csak akkor képes manifesztálni képességeit, ha erre lehetőséget és bátorítást kap. Az oktatási módszerek, gyakorlatok és tapasztalatok gátolhatják és serkenthetik az egyéni különbségek kibontakozását. A gyermek adottságainak megfigyelése azzal a kérdéssel kell, hogy induljon, hogy az iskolai, osztálytermi

környezet maximális lehetőséget nyújt-e az ilyen jellegű adottságok gyakorlásához (Wallace, 1990).

A tehetségesek fejlesztésének módszerei sokrétűek, és etéren sincs királyi út. Attól függően, hogy milyen tehetségekkel, milyen körülmények között foglalkozhat a szakember, nagyon eltérő megoldások lehetségesek. A legmegfelelőbb lehetőségek megtalálása komoly szakmai felkészültséget, rugalmasságot és motivációt kíván.

Tehetséggondozó

A fejlesztés legfontosabb eleme a tehetséges gyerekeken kívül a pedagógus. Túl minden technikai felszerelésen, szakemberen, könyvtáron és lehetőségen, a folyamatban rendkívüli módon meghatározó a tehetséggondozó személy. Nem véletlen, hogy olyan nagy súlyt fektetnek a tehetséggondozásban már tapasztalatokat szerzett országok a tehetséggondozó szakemberek képzésére.

A tehetséggondozónak nem elsősorban tárgyi tudásában, hanem sokkal inkább személyiségében kell magas szinten állnia. Megfelelő énerőre, önbizalomra, kitartásra van szükség, hogy a tehetséggel kapcsolatos sok bizonytalanságot elviselje.

A tehetséggondozó tanár diákjainak nagyobb része jó eséllyel intelligensebb és tehetségesebb lesz tanáránál. A tehetséggondozó olyan mint a jó edző, aki nem tud ugyan olyan gyorsan futni mint atlétája, de tudja, hogyan kell egyre jobb eredmények elérésére felkészülni. Ennek a helyzetnek a kezelése is fejlett személyiséget, énerőt, önbizalmat kíván.

A tehetséggondozónak kiemelkedő képességre pedagógiai és pszichológiai téren van szüksége. A fejlesztés kialakításánál rengeteg ötlet, kreativitás segítheti. Munkája, személyisége mintája lehet az alkotó tehetségnek.

Természetesen a tehetséggondozás nem egy tanár feladata, sokkal inkább csapatmunka, már ha csak összetettségét tekintjük is. Sokrétű fejlesztéshez különböző területeken jártas, együttműködésre képes szakemberekre, a szervezéshez erre alkalmas egyénre van szükség.

A tehetséggondozó szerepei

A tehetség gondozása sokrétű feladat, és a tehetségesekkel foglalkozó szakembernek sokféle szerepet kell felvállalni.

Edzőként igyekszik megtalálni azokat a tehetség-ígéreteket, akik kiemelkedő teljesítmény elérésére lesznek alkalmasak. Megfelelő feladatokkal fejleszti, figyeli fejlődésüket, és minél inkább az adott szakasznak megfelelő kihívások elé állítja tanítványait.

Menedzserként felkutatja a lehetőségeket a kiemelkedő képességű gyermekek, fiatalok számára a megmutatkozásra, valódi teljesítményre. Képzéseket, tanulmányutakat, ösztöndíjakat keres, hogy a megfelelő területeken minél több tudást, tapasztalatot tudjon tanítványa megszerezni.

Mint mentor a fentiekén túl hasonló érdeklődésével, elkötelezettségével, barátságával támogatja a fiatal tehetséget lelkiileg is.

Nemcsak a tehetséggel de annak családjával is foglalkozik. Tanácsadóként információt ad a gyerek fejlődéséről, a továbblépés lehetőségeiről, kiegészítő anyagokat ad, egyéni programot dolgoz ki. Gyakran szükséges nevelési tanácsot is

adni, hiszen a tehetséges gyermekek családjának is folyamatos megterhelés a különleges gyermek.

A szülőcsoportok vezetése újabb kihívás a tehetséggondozó számára, de nagyon megtérül, mert az önsegítő csoportban a hasonló problémákkal küzdők nagyon sok támogatást jelentenek egymásnak.

Természetesen nem kell mindenkinek a tehetséggondozó minden szerepének megfelelni. Sokkal fontosabb, hogy a pedagógus önmaga érdeklődése, képességei és hajlama szerint a saját személyiségének megfelelő egyéni, hiteles szerepet vállaljon.

Bármely módon is alakítja ki a kapcsolatot a tehetséggondozó a kiemelkedő képességű gyerekekkel, fiatalokkal, tudatában kell lennie ezen populáció alapvető jellemzőinek, problémáinak és igényeinek.

Amit a tehetséggondozónak mindenképpen tudnia kell

A tehetségnek kognitív és emocionális összetevői vannak. A gondolkodás magasabb szintje érzelmi mélységeket teremt, így a tehetséges gyerekek nem csak másképp gondolkodnak, hanem másképp is éreznek, mint társaik. A tehetség nagyobb tudatosság, nagyobb érzékenység és nagyobb képesség az észleleteknek intellektuális és emocionális tapasztalatokká való átalakítására. A tehetségnek legalább öt vonását azonosíthatjuk bizonyossággal, mint potenciális alap interperszonális és intraperszonális konfliktusok kialakulására.

1. Divergens gondolkodás - másképp látja a világot.
2. Ingerlékenység - erős receptorai vannak és erősen reagál.
3. Érzékenység - az átlagnál mélyebben érintik a dolgok.
4. Éles felfogóképesség - sokmindent átlát.
5. Belső vezérlő elv - saját útját járja.

Emellett sok tehetséges gyerek folyamatos belső és külső diszszinkronitásban él. Kiemelkedő értelmi képességeik mellett szociális és mozgásos képességeik lehetnek átlagosak vagy átlag alattiak. Így fizikai és társas-érzelmi téren gyerek szinten lehetnek, miközben értelmük felnőtt szintű. Nem feltétlenül kiemelkedőek minden területen, valamiben messze meghaladják még az átlagos felnőtteket is, más tekintetben még kortársaiknál is gyengébbek lehetnek. Emellett a környezet egyrészt elvárja tőlük, hogy kiemelkedő értelmi képességeik szerint viselkedjenek, de ugyanakkor gyerekként kezeli. Gyakran túlzott teljesítményeket várnak el tőlük, máskor pedig erősen alábecsülik őket.

A tehetséges gyerek kétségtelenül nagyobb megterhelést jelent, mint az átlagos gyerekek. Ugyanakkor az oktatásban nemcsak a tehetséges, de bármely gyerek számára igen fontos változtatásokat hozhatunk szemléletünkben, és ezzel jelentősen megkönnyíthetjük magunk és a tanítványaink életét:

1. A tanulás nem az iskolára való felkészítés vagy a házi feladat elvégzése, hanem a világ szabad felfedezése.
2. A gyerekek akkor is tanulnak, ha közben jól érzik magukat.

3. A gyerekek olyasmit is megtanulnak, amit nem tanulási céllal adunk a kezükbe.
4. A dolgok sokkal tanulságosabbak (és érdekesebbek) lehetnek, ha megfordítjuk, szétszedjük, megszagoljuk és elképzeljük őket kívülről, belülről, más idői és téri dimenziókban.
5. A világ nem ér véget az iskola kapujánál, a tananyagon, az iskolán, sőt a tudásunkon kívül is létezik világ.

Tehetséggondozók képzése

Ahogy a tehetségesek tulajdonságai jellemzik a megfelelő tehetséggondozót, a tehetséggondozók képzésében is a tehetségesek fejlesztéséhez hasonló szemlélet szükséges. A tehetségfejlesztők képzése a fentiekhez nagyon hasonló elvek szerint történik.

Szabad felfedezés, tapasztalatszerzés:

- A képzésben túlsúlyban vannak a tréning jellegű foglalkozások, gyakorlatok.
- Számos megközelítés, megoldás és módszer közül szabadon választhatnak a pedagógusok.

Iskolán kívüli oktatás:

- A képzés nemcsak az osztályteremben folyik. A hallgatók kihelyezett foglalkozásokon és konferenciákon vesznek részt. Hosszított tréning-hétvégén az önismeret, a helyzetek átélése sokkal mélyebben hat a résztvevőkre.
- A gyakorlatokon személyesen szembesülnek a problémákkal.

Saját munka és tapasztalat beépítése:

- A pedagógusok gyakran nagy tapasztalattal hátuk mögött ülnek be tanulni. Az új ismereteket akkor tudják magukévá tenni, ha az a régi tudással összeegyeztethető. Ezért mind az előadások, szemináriumok, mind a dolgozatok tekintetében elvárás, hogy saját megfigyeléseikkel, élményeikkel támasszák alá a megtanult anyagot.

A képzésben az elsajátítandó módszerekkel tanulnak a pedagógusok

- Projektekben kapják a feladatot a projekt módszer megismerésére.
- Gondolattérképen kapják az összefoglalókat, így mire a módszert tanulják, már tudják, milyen hasznos.
- Csoportmunkában dolgoznak ki tananyagot.
- Szakmai és lelki támogatást kapnak további kutatáshoz, konferenciákon való részvételhez, publikációkhoz, új programok beindításához.

Zárógondolatok

Meggyőződésem, hogy a különleges csoportok igényei rávilágítanak a nagyobb populáció igényeire is. Azok a pedagógusok, akik elvégezték a tehetségfejlesztő képzést, az átlagos gyerekek oktatásában is alkalmazzák az elveket és módszereket, amelyek a tehetségesek gondozásában elkerülhetetlenek. Kiderült, hogy az átlagos képességű gyerekek számára is nagy lehetőségeket, kellemesebb, könnyebb tanulást és a korábbi módszereknél hatékonyabb tanítást eredményez ezen megközelítések alkalmazása.

Ennek mintájára a tehetséggondozók képzésében alkalmazott elvek és módszerek a pedagógusoktatás egésze tekintetében termékenyítően hathatnának, és az oktatás új szemléletét építhetnek be a felsőoktatásba.

Irodalom

- Renzulli, J. (1978): What makes giftedness? Reexamining a definition. *Phi Delta Kappa*, 60, 180-184, 261.
- Wallace, D. (1990) Sibling relationships in creative lives, (Ed.) Howe: Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent. British Psychological Society. London. 71-88.
- Sternberg, R.J. & Davidson, J (1986) Conceptions of Giftedness: a map of the terrain. In. (Eds.) Sternberg, R.J. & Davidson, J.E.: Conceptions of Giftedness. Cambridge University Press, Cambridge. 3-20.